

Després de l'11 de setembre: el paper de la Unió Europea

Raimon Obiols / Vice-President del Grup Socialista al Parlament Europeu

Un «replantejament del món»

S'ha dit i s'ha repetit que el món ha canviat després de l'onze de setembre del 2001. Els atemptats terroristes de l'11 de setembre marquen, efectivament, un abans i un després: obren un nou període històric. Els ciutadans no han esperat el judici dels experts per comprendre-ho.

Però és difícil assenyalar en quina direcció i amb quins efectes es verificarà aquest «replantejament del món». En la situació creada pels atemptats hi ha uns enormes factors de novetat. Però –per bé i per mal– hi ha en el món elements molt constants, molt difícils de modificar: valors i estructures molt estables, inèrcies difícils d'alterar, conflictes i problemes difícils de resoldre.

Es pot parlar d'una primera gran crisi política de la globalització. En els deu anys subsegüents a la caiguda del mur de Berlín i a l'implosió de la Unió Soviètica, les actituds dominants als Estats Units i en general a Occident oscil·laven entre dos extrems contradictoris. Per un costat, l'esperança i fins i tot l'eufòria d'un món definitivament homogeneïtzat (l'escenari del «final de la història»), progressivament pacificat per les interdependències econòmiques i culturals de la globalització; per un altre, el temor a que aquesta creixent interdependència portés a nous conflictes i a una creixent vulnerabilitat, fins i tot davant d'esdeveniments produïts a l'altre extrem del planeta.

Les actituds contradictòries que al llarg d'aquesta dècada vam veure sorgir enfront de la globalització (la disputa entre «globalòfils» i «globalòfobs») tenien molt a veure amb aquesta doble percepció.

Assimilats a la globalització, a l'occidentalització, a la modernitat, els Estats Units tendien a aparèixer com «responsables de tots els mals econòmics, socials i polítics del món (...). Criticats quan no actuaven (...) i també quan actuaven».1 Els atemptats van mostrar que els Estats Units no podien ser un gegant ric i feliç, vivint en una prosperitat invulnerable, al marge del món i dels seus drames, immunes a la barbàrie creixent de la postguerra freda. Probablement han frenat per molt temps les tendències isolacionistes alimentades per sectors de la dreta republicana nord-americana i que en part determinaren les opcions de Bush en la primera fase de la seva presidència. «Aquests esdeveniments han canviat el món», ha escrit Timothy Gordon Ash, «perquè han canviat Amèrica (...). Tenien la impressió, als Estats Units, de viure en un món apart. Es això el que s'ha trencat».2 El risc ara és, tal vegada, que de la temptació isolacionista els Estats Units derivin cap a una política de fort unilateralisme global.

La «guerra contra el terrorisme»

S'ha dit que els atemptats a Manhattan i Washington eren una brutal declaració de guerra. Però, de quina guerra es tracta?

Si guerra hi ha, aquesta és entre la potència nord-americana, brutalment atacada, i el conjunt de la comunitat internacional democràtica, a un costat, i a l'altre, l'ectoplasma invisible d'un terrorisme que s'amaga i no diu el seu nom però que ha mostrat una força capaç de desenvolupar accions gairebé inconcebibles i que els serveis d'intel·ligència més potents del món no havien detectat.

Es poden indicar cinc criteris per definir aquest terrorisme de tipus nou: (1) el seu caràcter global, en els seus objectius i abast, així com en la seva organització; (2) la utilització d'unes estructures en xarxa molt modernes, amb accés a coneixements tècnics sofisticats; (3) la voluntat de matar el màxim nombre de persones civils, sense límits morals pel que fa als mitjans utilitzats; (4) un caràcter a la vegada extens i heterogeni (una xarxa de xarxes en la que actua l'element de conjunció que «els enemics dels meus enemics són els meus amics»; i (5) l'existència en el seu si de nuclis especialment fanatitzats i durs en els que la força del fanatisme religiós porta fins la immolació personal. D'altra banda, és un terrorisme que no reivindica objectius massa precisos: és «una nova forma de terror que es manifesta com una mena de càstig contra el 'comportament general' dels Estats Units i en general dels països occidentals».3

S'ha parlat, a aquest propòsit, d'hiperterrorisme. I efectivament, aquesta és la tendència en perspectiva, impulsada per una evolució tecnològica i material (especialment en el terreny de la nanotecnologia i de l'armament nuclear i biològic), que accelera el cost decreixent i l'accessibilitat creixent d'armes cada vegada més i més mortíferes.4

Una acció contundent, predominantment militar, «contra les organitzacions terroristes i contra tots aquells que els hi donen refugi i suport» és la resposta que, ara per ara, predomina. En aquesta primera fase, compta amb el suport dels Estats membres i de la UE, així com d'una molt àmplia –i també heterogènia– coalició internacional. Però una estratègia a llarg termini no ha de tenir com a primera composant aquest enfocament.

Al darrera d'aquesta crisi hi ha, en efecte el risc d'instaurar una situació que siguin una plasmació violenta del «xoc de civilitzacions» o la «guerra de cultures», que fa uns anys teoritzà Samuel Huntington: un escenari del pessimisme conservador on el xoc de les incompatibilitats culturals creixents, sobretot entre el món islàmic i l'occidental, determinaria fatalment els conflictes i fixaria els «enemics» en la palestra del segle XXI.

En una part important de l'opinió pública nord-americana, i en part també de l'europea, hi ha el perill que s'identifiqui l'islamisme, i fins i tot el món arabo-islàmic en el seu conjunt, amb una minoria de fanàtics criminals. Si aquesta visió s'imposés, el joc d'accions i reaccions que produiria crearia una crisi internacional d'enorme magnitud. Amalgamar el terrorisme amb pobles sencers, amb un determinat món cultural i una

determinada religió (que condemna tant la mort d'innocents com el suïcidi) és exactament allò que els terroristes voldrien que passés.

Ens ha de preocupar, a més, una altra cosa de la que de moment es parla menys: el risc d'una «militarització» permanent de la crisi i la tendència a una amalgama conservadora i autoritària d'abast més general: amalgama entre terrorisme i crítica, entre terrorisme i oposició, entre terrorisme i revolta contra les opressions i les injustícies.⁵

El món ha de canviar

Si es vol reduir el risc de repetició de noves tragèdies i evitar la davallada vers una barbàrie creixent, a l'afirmació que el món no serà igual després dels atemptats cal afegir que el món no hauria de ser igual després d'aquests esdeveniments terribles i significatius. Més que repetir que el món ha canviat, hauríem d'insistir en que el món ha de canviar.

Aquest hauria de ser el nostre missatge prioritari i l'element conductor d'una nova narrativa política central a la Unió Europea.

Caldria que la tragèdia de l'11 de setembre impulsés, sobre la base de la brutal presa de consciència que tots som cada vegada més interdependents, un projecte de reformisme global, sobretot en la prevenció i solució dels conflictes i en la lluita contra la pobresa i les desigualtats creixents, per impedir que les tragèdies i les injustícies del món continuïn sent el terreny abonat dels fanatismes violents.

Als Estats Units, en un context marcat per la síndrome de la resposta militar necessària⁶ i per la reacció patriòtica,⁷ qualsevol discussió sobre les «causes» o les «arrels» de la eclosió del nou terrorisme ha estat molt condicionada per les actituds maniquees («qui no està amb mi està contra mi»). Qualsevol evocació d'altres consideracions i contextos que no siguin el de la unitat incondicional en la «guerra contra el terrorisme» és criticada com «justificacionista», relativitzadora i derrotista. La solidaritat amb el poble nord-americà no hauria de tancar-nos els ulls davant el risc d'una «militarització» dels enfocaments occidentals.

Perquè combatre el terror exigeix mirar més enllà dels esdeveniments terroristes –per horribles que aquests siguin– i veure els contextos més amples, socioeconòmics, culturals, polítics i militars en els que sorgeix i dels que es nodreix el fenomen del nou terrorisme. Una estratègia preventiva ha d'afrontar les arrels: els conflictes, les desigualtats, la pobresa, la incultura, la fam, les incomprendiments, les humiliacions.

El combat directe contra el terrorisme és una condició necessària, però no és una condició suficient per vèncer el terrorisme. Cal anar a les causes, a les arrels, a les explicacions.

No hi ha res que pugui justificar o excusar els atemptats de l'11 de setembre. Però si realment es vol derrotar el terrorisme, cal identificar i resoldre (mitigar, almenys) les situacions que han permès el reclutament de joves amb l'acumulació d'odi suficient per esdevenir terroristes disposats al suïcidi.

Cal comprendre que, a diferència de les guerres del passat, el conflicte actual no té una línia de victòria definitiva i final. La victòria es defineix, en aquesta lluita, com el punt de reducció màxima del risc de futurs atacs terroristes. En aquest sentit, la labor sobre les arrels, per eradicar els «jaciments d'odi», és un element tant important que, paradoxalment, es pot arribar a pensar que una condició d'èxit del combat contra el terrorisme es troba en el fet que aquest no esdevingui l'únic element de l'agenda internacional, i s'inscriui, en canvi, dins d'una visió integrada i complexa de l'evolució del món de la globalització vers un equilibri creixent.

El «mantra» estratègic de la guerra freda era l'equilibri en la dissuasió. Ara és la recerca d'un equilibri de sostenibilitat i cohesió globals, que eviti l'explosió de les tendències de dislocació del món, en termes socials, econòmics, polítics i culturals.

Dir això no sols no implica cap mena de laxitud front al combat directe contra el terrorisme sinó que significa el contrari: vol dir anar al fons de la qüestió, sense simplificacions ni ingenuïtats. Ningú pot fer-se il·lusions respecte a les «explicacions» de Bin Laden: solucionat el conflicte israelo-palestinià, aixecat l'embargament a l'Iraq o retirades les tropes nord-americanes d'Aràbia, el terrorisme no desapareixeria automàticament. Creure això significaria ignorar ingènuament les dimensions nihilistes del fanatisme, la pulsio de mort que hi ha darrera de tot acte terrorista, o el foll deliri de poder absolut que es troba en la base de l'integralisme. Però destruir les bases del terrorisme no implica tant bombardejar les caveres d'Al Qaeda a l'Afganistan com eradicar, a mig i llarg termini, les situacions polítiques i estructurals i els conflictes –els «jaciments d'odi»– que alimenten el suport o la simpatia passiva al terrorisme. Bin Laden i Al Qaeda competeixen amb nosaltres no sols amb la violència, sinó també políticament i moralment. I si bé es pot pensar que una minoria terrorista integralista se situa més enllà (o més ençà) de la raó, aquest no és el cas pels pobles que poden simpatitzar amb els seus enfocaments.

Es tracta, doncs, si es vol realment acabar amb aquest perill, d'afrontar el tractament de l'amenaça terrorista, però també «la situació general del món que engendra una tal violència».8

Aquest hauria de ser l'enfocament bàsic d'Europa davant la nova situació. Per solidaritat, o per simple conclusió d'un egoisme intel·ligent, cal impulsar amb fets concrets una situació de més justícia en el món si no volem fer el joc a la barbàrie creixent.

El paper de la Unió Europea

En el «replantejament del món» accelerat al que estem assistint, són molts els qui troben a faltar un paper polític-militar més unificat, fort i decidit de la Unió Europea: voldrien una «Europa potència» que jugués un paper de gran protagonista mundial, de «global player», en peu d'igualtat amb els Estats Units.

En canvi, la realitat és una altra, contradictòria i en clarobscur.

La UE ha reaccionat a l'11 de setembre: (a) solidaritzant-se amb els Estats Units i afirmant que una resposta militar era legítima, sobre la base de la resolució 1368 del Consell de Seguretat de les Nacions Unides; (b) declarant que els Estats membres

estaven disposats a donar suport a l'acció «cada un en funció dels seus mitjans»; (c) insistint en la necessitat d'evitar respostes impulsives i precipitades⁹ i alertant sobre el risc d'amalgama entre terrorisme i món àrabo-islàmic; (d) accelerant la seva integració en matèria antiterrorista, amb un pla d'acció que inclou unes 80 mesures i una sèrie de decisions-marc que inclouen l'ordre de recerca i captura europea, detenció i lliurament, coordinació de la lluita policial, congelació de comptes sospitosos de vinculació amb el terrorisme, etc.; (e) i plantejant la urgència de cercar vies polítiques de superació dels conflictes i situacions que alimenten el reclutament del fanatisme terrorista, en especial el conflicte Israel-Palestina.

Però les contradiccions i diferències entre els Estats membres s'han pogut dissimular a penes, i això gràcies al fet que l'OTAN i la pròpia Unió Europea com a tal no han estat sol·licitades i han restat al marge d'una acció militar de la potència nord-americana a l'Afganistan. Tot això genera un cert sentiment d'impotència col·lectiva.

Comentant el sopar del n° 10 de Downing Street del 5 de novembre, en el que Tony Blair, convidà uns quants governants europeus i n'excloué d'altres (i la Comissió Europea), Lluís Bassets ha escrit,¹⁰ que «la Unió Europea ha deixat d'existir com projecte polític, just dos mesos abans del naixement de l'euro», afegint una matisació: «com a mínim ha deixat de funcionar el projecte que ha presidit la construcció europea des de la meitat dels vuitanta». És cert que la feblesa de la política exterior i de defensa comú de la UE no es pot aïllar del marc general de la unitat política europea; és un poderós revelador de les mancances del procés i de l'actual deriva intergovernamental.

Però la construcció europea és un procés en curs, i allò que interessa és veure quins efectes tindrà sobre aquest procés el dramàtic replantejament de les coses del món provocat pels terribles atemptats terroristes als Estats Units.

Després de l'11 de setembre hem vist una acceleració de les polítiques comunitàries en relació al combat contra el terrorisme, però la política estrangera «comú» és encara a les beceroles, tant pel que fa a la visió estratègica com pel que fa als instruments. És un recurs habitual, en aquest sentit, comparar els 40.000 diplomàtics i les 1.500 ambaixades dels Estats membres, amb l'equip d'una trentena de col·laboradors de l'Alt Representat per la Política Exterior i de Seguretat Comú, Javier Solana. En els darrers temps, gràcies sobretot a l'activitat incessant d'aquest, la UE havia aconseguit resultats molt positius evitant el que semblava imminent: una nova guerra balcànica, aquesta vegada a Macedònia. En canvi, en el conflicte israelo-palestinià, Europa no arriba a suplir l'absència americana. No sols és Sharon sinó fins i tot Shimon Peres qui ha rebutjat explícitament el paper de la UE. «Europa només és un conjunt d'Estats», ha dit, «i els mitjans d'acció dels europeus són ben diferent dels americans». I té raó: Europa no és una potència equiparable als Estats Units en el terreny polític-militar. Ho és, en canvi, en el terreny econòmic i comercial; i ho serà, cada vegada més, en el terreny monetari. En el terreny de la defensa, els Quinze esmercen en conjunt un 57 % del que inverteixen els Estats Units (amb una tendència que, abans de l'11 de setembre, era decreixent). En canvi, la UE esmerça quatre vegades més que els Estats Units en ajut al desenvolupament i en operacions de manteniment de la pau.

En aquest «replantejament del món» que s'està produint, aquesta situació embrionària i contradictòria de la política exterior de la UE representa un element de

preocupació, no sols com a reveladora d'una manca de projecte polític intern, sinó com a mínim per dos motius addicionals, que se situen en el front exterior.

D'una banda, en el nou «gran joc» global (el darrer element més visible del qual és l'acostament Estats Units-Rússia, amb nous plantejaments a una i altra banda), el paper europeu es podria reduir: de «junior partner» dels Estats Units podria passar a un rol més marginal. Si aquest escenari es produís, alguns Estats membres, a començar per la Gran Bretanya, tendrien a jugar un paper cada vegada més diferenciat i a part, i la política exterior comú de la UE es reduiria a la seva mínima expressió.

La «demanda d'Europa»

D'altra banda, hi ha al món una creixent «demanda d'Europa» o, si es vol, unes creixents «demandes a Europa», que aquesta no hauria de defraudar.

En un món sotragat pels conflictes, les desigualtats i el subdesenvolupament, la Unió Europea és un referent i un model que mostra, amb la força de convicció dels fets, que pobles que conegueren grans crisis socials i protagonitzaren terribles guerres fratricides poden endegar conjuntament un camí de pau i democràcia i desenvolupar un model que ha sabut combinar prosperitat econòmica amb diàleg i cohesió social. En aquest sentit, Europa és un gran referent i un gran model, a partir del qual es pot desenvolupar un gran paper internacional, una gran política exterior.

Ara: per fer avançar una política estrangera, el que cal com a condició prèvia és una determinada visió estratègica comuna, de la que se'n deriven unes prioritats i uns instruments.

La visió comuna d'Europa, en aquest període de «replantejament del món» no hauria de ser, precisament, afirmar el seu model social, el seu procés d'integració i els seus valors fundadors, i oferir-los al món?

Europa, creadora del «Welfare state» (l'Estat del benestar) hauria de proposar-se i proposar als altres, en aquest període marcat per l'afebliment del credo neoliberal, una política de regulació i govern de la globalització que apuntés a un model de «Welfare world» (un món del benestar, en el que les desigualtats anessin reduint-se).

Una utopia? En tot cas, una visió més solvent i positiva que les utopies doctrinàries de la desregulació total que el fonamentalisme neoliberal ha proposat, amb els pèssims resultats que avui podem constatar. I una visió més plausible també, en uns moments en els que els plantejaments del «més mercat i menys Estat», del moviment totalment desregulat de béns i capitals, de llibertat sense regles o de no immisció de la política, es veuen durament contestats pels resultats econòmics i l'evolució dels esdeveniments polítics.

Creix el consens respecte a que el món del post 11 de setembre ha de donar-se unes regles comuns més fermes i més respectades en el terreny econòmic i social, en el de la seguretat i en el del medi ambient. S'està actualitzant ràpidament una agenda de necessàries reformes globals i en aquest terreny la responsabilitat d'Europa és fonamental. Habituada al multilateralisme, a la negociació social, al respecte de les

regles, a la cultura de la llibertat i de la pau, la UE és més apta que altres per impulsar aquest programa de reformes i de progrés global.

Europa, potència civil

No hi ha solucions úniques i miraculoses. I s'esgota el temps dels debats rutinaris o les grans conferències mundials plenes de bones intencions però amb concrecions i resultats decepcionants. Cal un quadre nou, amb actors que produeixin resultats, i en aquesta perspectiva, molts reclamen un «nou multilateralisme», que enceti un cicle equiparable al que l'endemà de la segona guerra mundial produí el quadre de Bretton Woods i llençà les bases d'una regulació de les monedes, els fluxos financers i el comerç. O aconseguí, gràcies al Pla Marshall, la recuperació d'una Europa devastada. Els Estats Units es posà aleshores al davant d'aquestes iniciatives; ara, amb la mateixa intel·ligència estratègica,¹¹ hauria de situar-se en la mateixa perspectiva. En qualsevol cas, la UE ha de moure's decididament en aquesta direcció.

Com fer-ho? Fa uns anys, en la segona meitat dels vuitanta, tot parlant del paper exterior dels Estats Units, Joseph Nye féu una distinció suggestiva entre el concepte de potència bruta («hard power») i de potència suau («soft power»).

El «hard power» (la potència de coerció econòmica, política i militar), deia Nye, «és la nostra capacitat per usar medis econòmics o militars per fer que els altres facin el que nosaltres volem». En canvi el «soft power» (l'hegemonia mitjançant l'afirmació d'uns valors, la influència cultural, el lideratge en el coneixement i la comunicació) «ens permet aconseguir el que volem mitjançant l'atracció, en comptes de la coerció».

Els europeus no hauríem de deixar-nos envair pel pessimisme que derivaria d'una inadequada comparació amb el paper dels Estats Units com a superpotència político-militar, sinó que ens hauríem de proposar l'objectiu de construir una potència civil, amb una creixent capacitat d'influència político-diplomàtica, cultural i econòmica, capaç d'exportar estabilitat i equilibri, i d'incitar i crear consensos internacionals positius, mitjançant l'exercici intel·ligent del seu immens potencial de «soft power».

Aquesta seria, d'una banda, la millor aportació d'Europa a un combat real contra el terror. A més correspondria essencialment a la prioritat bàsica actual de la construcció europea, tal com els «nous federalistes» i altres han plantejat en els darrers temps.

De fet, el gran tema del «nou federalisme» europeu és la construcció política d'Europa, portes endins i portes enfora, en una situació històrica diferent a la dels «pares fundadors». La motivació essencial d'aquells era el desig d'acabar amb les guerres en el continent i reconciliar el pobles i els Estats europeus. Ara es tracta d'anar més lluny, afrontant els reptes del nou món de la globalització. De fet, cal parlar de reptes i també de perills (tal com l'11 de setembre mostrà brutalment). En aquest sentit Europa ha esdevingut una «comunitat de necessitat».¹² Té una necessitat vital de construir-se no únicament com Europa-espai, sinó com Europa-potència, adquirint una capacitat d'acció creixent en el món, amb els objectius de la «defensa internacional del nostre model social» i de la participació en l'edificació d'un món més just i pacificat. Es tracta de dues funcions que «en el seu estat actual, Europa no compleix pràcticament».¹³

D'una banda, les conquestes socials i democràtiques dels ciutadans i ciutadanes d'Europa (regles, normes, correlació de forces socials), guanyades al llarg d'anys de lluites i de reformes en el marc de l'Estat nació, es troben en perill, no pas a causa de les «inel·luctabilitats» d'una globalització implacable, sinó de la potent dinàmica destructora del «catastrofisme neoliberal» que ha utilitzat el pretext de la globalització per apretar vers la desregulació absoluta, la dissolució del «Welfare» i l'augment de les desigualtats.

De l'altra, Europa (primera potència comercial del món, segona potència econòmica) no disposa d'una organització política adequada per exercir una sobirania real i actuar com «global player» no subordinat, al servei d'una determinada visió estratègica de la solidaritat i la pau globals.¹⁴

Pero admetre una visió d'Europa com potència global fonamentada en el «soft power» requeriria afegir dues precisions importants.

La primera, que això no significa una Europa «soft on terrorism», sinó exactament el contrari: una Europa que vol una victòria real, de veritat, en un combat implacable contra el terrorisme que serà necessàriament llarg i complex. I la segona, que la visió d'una estratègia global de la UE comporta, inel·ludiblement, que es produeixin avenços significatius i ràpids en la integració de les polítiques de defensa, començant per una acceleració del procés de constitució de la Força Europea de Reacció Ràpida.¹⁵

Qualsevol intent de subordinar per la força els interessos dels altres als propis seria contrari no sols als valors europeus sinó a la pròpia essència del procés d'integració europea¹⁶ (i estaria, d'altra banda, condemnat al fracàs: Europa no pot convertir-se en un super-Estat global, amb un «status» hegemònic). Però Europa, que no ha de plantejar-se la quimera de construir una potència político-militar per exercir un rol de gendarme global, ha de dotar-se –si vol esdevenir realment una gran potència civil– dels mitjans militars eficaços de prevenció i, si és necessari, de resolució de conflictes.

La intensitat política de la democràcia europea

El doble repte intern (defensa del model social europeu davant els reptes de la globalització i de la seva primera crisi) i extern (afirmació del paper d'Europa com actor mundial) hauria de constituir el motor d'una necessària repolitització europea en l'hora actual. Com ha afirmat Habermas en diverses ocasions, els reptes i perills de la globalització poden constituir «la metxa per encendre de nou la imaginació política institucional» en la UE.

Durant mig segle «Europa s'ha mostrat la més creativa, la més inventiva de les àrees estratègiques d'importància», però «la història, des de fa deu anys, ha anat més de pressa que les nostres creacions». ¹⁷ Això és més ostensible encara després de l'11 de setembre.

En tot cas, en aquest període decisiu pel futur d'Europa, «les expectatives econòmiques no són suficients i les innovacions polítiques que cal imposar requereixen «la mobilització política per uns objectius que s'adrecen a les ànimes i no sols als

interessos».18 La formulació programàtica i el desenvolupament d'unes estratègies concretes de govern democràtic de la globalització plantegen una visió reformadora de globalització del progrés i de la pau, en la que Europa pot jugar un paper clau i subministren un àmbit per la renovació del moviment socialista i socialdemòcrata europeu, així com pel diàleg entre aquest i les noves generacions progressistes dels moviments transnacionals. Això planteja la necessitat d'augmentar la nostra «intensitat» política.

En la medul·la de la nova situació mundial hi trobem una sèrie d'elements d'asimetria i desequilibri. Entre ells no és el menor el relatiu a l'asimetria d'«intensitats».

En un extrem de les actuals situacions de conflicte i anòmia en el món trobem el fanatisme, és a dir una teoria i una pràctica de la intensitat política màxima: una exaltació duta al límit dels pensaments i de les accions, individuals i col·lectives (tal com vam veure concretar-se, d'una manera esfereïdora, en l'atac a les Torres Bessones de Manhattan).

En l'altre extrem trobem elements preocupants de somnolència, feblesa i corrupció (en el sentit de descomposició i crisi moral) del camp democràtic.

Com succeí en el combat contra el feixisme, no podem esperar una victòria democràtica contra els fanatismes si no hi ha una forta reafirmació dels valors i dels projectes progressistes, que faci guanyar la màxima intensitat possible al nostre camp. Tot esperant que aquesta repolització democràtica i progressista es produeixi, cal que fem tot el que estigui en la nostra mà per provocar-la i accelerar-la.

La sinergia amb la «societat civil»

Les forces socialistes i socialdemòcrates i els corrents culturals progressistes d'Europa tenen avui la responsabilitat de tirar endavant un procés que vagi definint i implementant el paper global d'Europa en el món del segle XXI.

Han d'adreçar-se a les opinions públiques europees per a explicar la inviabilitat de l'opció «Europa-fortalesa de benestar» o els costos d'una opció «Europa-gegant econòmic subaltern». Han de recordar permanentment la responsabilitat que pertoca als europeus i europees en la gestió dels afers mundials. Han d'explicar les oportunitats que s'obren a Europa en l'hora present i assenyalar unes perspectives. Han de proposar que Europa adquireixi una funció mundial eficaç orientada a la pau i al desenvolupament, d'acord amb el poder econòmic, comercial, financer, tecnològic i cultural d'Europa.

Això exigirà un diàleg permanent i una sinergia progressiva amb l'emergent «societat civil» europea.

En el passat, les polítiques exteriors podien desenvolupar-se amb una escassa implicació de la ciutadania: eren un camp reservat als governants i el diplomàtics: «la manca de coneixements i d'informació, el cost dels viatges i de les comunicacions asseguraren al llarg dels segles als governs, les companyies comercials i unes poques altres institucions, com les religioses, la capacitat d'operar internacionalment i, per tant, d'incidir sobre la política estrangera dels governs. Naturalment, la globalització i

especialment el baix cost dels desplaçaments i de la comunicació han canviat això del tot».19

En aquest sentit, el desenvolupament d'una política exterior de la UE coincideix amb el sorgiment accelerat d'una «societat civil» europea que tendirà cada vegada més a participar i influir en els debats i les opcions. En aquest camp, la «societat civil» estarà cada vegada més organitzada, més informada i més activa. I una governança europea multi-nivells haurà de tenir cada vegada més en compte la col·laboració i les sinèrgies amb els grups, moviments, sindicats, i democràcies locals que se situen en l'àmbit de l'acció «local-global».

En els pròxims anys veurem el progressiu desenvolupament d'aquesta «societat civil» europea, avui encara en un estat germinal. Veurem constituir-se «un sistema o conjunt de grups organitzats intermedis, relativament independents del mercat i de l'Estat, capaç de deliberar i emprendre accions col·lectives, sobre la base de respectar unes normes comuns i operar transnacionalment».20

En un context de crisi global, aquest procés tendirà a accelerar-se i constituirà un factor d'importància creixent en el procés europeu i en la determinació de la política exterior de la UE. Entre altres coses, això implicarà que la UE haurà de desenvolupar una política exterior cada vegada més basada en valors (aquesta no és una reflexió idealista sinó d'estricta realpolitik: els valors són interessos).

Aquesta perspectiva és favorable a l'expansió d'una política socialista i socialdemòcrata europea i transnacional. L'agenda d'un diàleg i una acció comú del moviment socialista i europeista amb els moviments transnacionals de la «societat civil» europea hauria de basar-se en la reivindicació i la pràctica d'una política democràtica revitalitzada enfront de les amenaces actuals, la voluntat d'establir una interpretació comuna de la nova època de la globalització i dels reptes que aquesta planteja a Europa, i la determinació d'impulsar el procés constituent europeu de cara a l'horitzó del 2004, especialment en la perspectiva del futur paper d'Europa com actor mundial.

Prioritats

Aquesta visió d'una Europa que assumeix la seva responsabilitat de «global player» comporta una doble demanda interrelacionada: un «leadership» europeu més fort i cohesionat i una reforma eficient de les institucions europees.

Malgrat l'acció, en ocasions admirable, dels representants de la política exterior europea, el sistema actual de «decision making» europeu en l'àmbit de la política exterior és massa complex, massa lent i massa feble. I a la UE li manquen encara, en bona mesura, els instruments i suports suficients per convertir les seves decisions en acció efectiva.

Tot porta a la necessitat d'introduir amb força, dins del procés de la Convenció i de la Conferència Intergovernamental del 2004, una perspectiva no sols interna sinó exterior: la perspectiva d'una Europa unida com actor en el món de la globalització, desenvolupant la seva política exterior i la seva acció en l'àmbit de la governança global amb una força i una eficàcia creixents, i amb una visió estratègica clara.

En l'àmbit de la política exterior, dues prioritats apareixen evidents, de cara als pròxims anys. Vers l'Est, es tracta d'expandir, mitjançant l'ampliació i una nova «*östpolitik*», un quadre d'estabilitat i una lògica econòmica de creixement. La relació amb Rússia és, en aquest sentit, essencial. Com ho serà, en el seu moment, la participació europea en la «mare de totes les reconstruccions»: l'Afganistan. Al Sud, es tracta de desenvolupar els objectius del partenariat euromediterrani. La UE està adormida²¹ en relació a la seva «zona de fractura» immediata: la que separa les riberes nord i sud de la Mediterrània. A l'Oest probablement el nou quadre mundial posarà sordina als contenciosos de l'Agenda transatlàntica.

És en el terreny de la governança global que la UE té cartes més fortes a jugar. En aquest sentit «és vital que la Unió Europea tingui èxit en encapçalar el primer sistema mundial de democràcia internacional, el Parlament Europeu».²² Defugint el fatalisme dels qui creuen que no és possible governar l'economia o la política globals, la UE ha d'impulsar la reforma i la creació d'institucions globals que «ajudin a promoure la seguretat global, la policia i la justícia criminal internacional, creïn les condicions per l'alleugeriment de la pobresa en el Tercer Món i de la desigualtat en el Primer Mon; i impulsin la renovació i reconstrucció d'un sistema de governança econòmica i ambiental global, especialment en la regulació dels mercats financers».²³

Una UE més efectiva, per exemple, pot impulsar els seus programes de desenvolupament i, junt amb altres àrees d'acció global, com el comerç i el medi ambient, pot contribuir decisivament a que els IDT²⁴ (Objectius de Desenvolupament Internacional) de les Nacions Unides deixin de ser vots piadosos i esdevinguin un element seriós de l'agenda internacional. Hauria de convertir-se, per exemple, en el motor polític principal per la implementació en els anys a venir de les proposicions de Ernesto Zedillo i Jacques Delors de cara a la Conferència Internacional sobre Finançament pel Desenvolupament de març del 2002;²⁵ o de les propostes de «Global Compact» que Kofi Annan presentà el gener de 1999 per crear un partenariat entre les NNUU i les empreses transnacionals «per promoure les bones pràctiques empresarials en l'àrea dels drets humans, el treball i medi ambient».²⁶

Europa està creant un sistema de governança transnacional, d'àmbit continental. És un sistema naixent de democràcia, govern i ciutadania que, malgrat les seves febleses palpables i limitacions, permet donar resposta als reptes de la globalització. Per completar-lo, en una perspectiva de constitució política que permeti una major integració i una major eficàcia de les seves institucions, Europa ha d'incorporar essencialment una visió del seu paper i de la seva responsabilitat en el món de la globalització.

En uns moments en els que «els grans moviments nacionals per la democràcia, la llibertat i la justícia social que van tenir lloc en els segles XVIII i XIX dins dels Estats-nació es reprodueixen ara a nivell global»,²⁷ Europa ha d'oferir i impulsar en el món la «resposta europea» a la globalització.

1 Pierre Grosser, *Les États-Unis face à leur puissance*, Fondation Robert Schuman, 2001 (<http://www.robert-schuman.org/synth19.htm>).

2 *Libération*, 6-7 octubre 2001.

3 Ignacio Ramonet, «Le nouveau visage du monde», *Le Monde diplomatique*, desembre 2001.

- 4 Aquesta tendència i d'altres igualment preocupants són descrites de forma espantosa i convincent per Peter Hirst en «Future War», un article que l'autor descriu com «no apte per a menors» (<http://www.opendemocracy.net/documentstore/Doc740-5.pdf>, traducció catalana a <http://www.noucicle.org/articles/phirst.html>).
- 5 A l'Argentina, durant la dictadura militar, el general Videla acostumava a repetir que «no és terrorista solament qui usa una pistola o llença una bomba sinó tot aquell que amb les seves idees atempta contra els valors de la civilització cristiana i occidental».
- 6 L'endemà dels atemptats, una enquesta indicava que el 93 % dels americans donava suport a una acció militar contra els grups o nacions responsables dels atacs, i el 86 % acceptaven «entrar en guerra» (enquesta ABC-Washington Post, 13 setembre del 2001).
- 7 Segons un sondatge de Los Angeles Times efectuat entre el 10 i el 13 de novembre, el 48 % dels americans considerava «irresponsable» el tractament de la guerra a l'Afganistan que feien els diaris. «Aquestes crítiques són tant més sorprenents», escrivia Le Monde (22 de novembre del 2001), «si tenim en compte que després de l'11 de setembre, els mitjans de comunicació americans han pecat més aviat d'un excés de patriotisme».
- 8 Michel Rocard, «L'Europe dans le monde d'aujourd'hui», document de treball del Grup Spinelli, 29 d'octubre del 2001.
- 9 En la discussió entre sectors de l'administració americana, la posició europea s'ha alineat, en general, amb els sectors representats per Colin Powell, contra les posicions més unilateralistes i maximalistes.
- 10 Lluís Bassets, «Blair, el nuevo líder de Europa», El País, suplement del diumenge, 11 de novembre del 2001.
- 11 El Pla Marshall, tal vegada la major «success story» de la política exterior nord-americana, no fou una operació dictada pels bons sentiments, sinó per la clarividència estratègica. És sabut que el primer que féu el general Marshall en ocupar el seu despatx fou enviar una circular als seus subordinats afirmant que «no tenia sentiments personals, tret dels que reservava a la senyora Marshall».
- 12 Helmut Schmidt, L'Europe s'affirme, Ed. De Fallois, Paris 2001.
- 13 Manifest «Un proyecto europeo para los socialistas: el nuevo federalismo», Brussel·les, 2001.
- 14 «La UE és (...) avui un monstre jurídic i polític: més que un simple espai (com testimonien la unió monetària o la gestió comú dels afers interiors), menys que un actor, que fos una peça autònoma en el joc de les potències» (Dominique David, «Europe espace ou Europe puissance», a L'Europe en perspective, La documentation française, setembre-octubre 2000).
- 15 60.000 homes, 400 avions i un centenar de barcos, a més de 5.000 policies, disposats a desplegar-se en una zona de conflicte en menys de 60 dies i amb capacitat de restar-hi un any.
- 16 El procés europeu, com ha assenyalat Max Kohnstamm (col·laborador de Monnet) consistí en «dir adéu als conceptes complementaris d'hegemonia i de relacions de força».
- 17 Dominique David, «Europe espace ou Europe puissance», dans L'Europe en perspective, La documentation française, septembre-octobre 2000.
- 18 Jurgen Habermas, «L'Europa delle anime dopo quella delle monete», La Repubblica, 29 de juny del 2001.
- 19 James Mackie «Bringing civil society into foreign and security policy», Challenge Europe 2/28/2001 (<http://www.theepc.be>). James Mackie és el secretari general del Comitè d'enllaç de la UE amb les ONG de desenvolupament.
- 20 Definició de Philippe Schmitter, a Definitions of Global civil Society, The Centre for the study of Global Governance, London School of Economics (<http://www.lse.ac.uk/Depts/global/Yearbook/definitions.htm>).
- 21 En la darrera Conferència Euromediterrània de Brussel·les (novembre de 2001) només assistiren quatre dels quinze ministres d'Afers Exteriors de la UE, mentre foren presents tots els seus col·legues dels països del sud i de l'est del Mediterrani. La sensació de frustració d'aquests era palpable.
- 22 Anthony Giddens i Will Hutton, On the Edge, Vintage, Londres 2001.
- 23 Giddens i Hutton, op. cit.
- 24 International Development Targets: un conjunt d'accions acordades entre les NNUU i els governs per reduir a la meitat la proporció de població que viu en extrema pobresa, generalitzar l'escolarització elemental i reduir en 2/3 la mortalitat infantil, en l'horitzó del 2015.
- 25 Resumen del informe del Grupo de Alto Nivel sobre la Financiación para el Desarrollo, <http://www.un.org/spanish/informes/FPD/>.
- 26 <http://www.unglobalcompact.org>.
- 27 Giddens i Hutton, op. cit.